

Zápis

z obhajoby disertační práce PhDr. Jiřího Nohy konané dne 20. června 2012.

Téma práce: „Sociální demokracie v meziválečném Československu – osobnosti, ideje, trendy“

Přítomni: dle prezenční listiny

Předseda komise proděkan Šedivý zahájil obhajobu a představil přítomným kandidáta.

Školitelka doc. Čechurová představila doktoranda a seznámila komisi s uchazečem a jeho disertační prací. Sdělila, že Jiří Noha původně pracoval pod vedením prof. Kuklíka, po jeho smrti připadlo dokončení vedení na ni. Svůj výzkum Jiří Noha zahájil již v diplomové práci, která se týkala Rudolfa Bechyněho. Jeho práce je výsledkem dlouhodobého promýšlení. Doc. Čechurová nakonec vyzdvihla syntetizující charakter práce a ocenila aspekty jejího vzniku, kdy práci nepředcházely žádné dílčí studie.

Kandidát Jiří Noha seznámil přítomné se svou disertační prací. Omluvil se, že název práce je trochu matoucí, nejde o sociální demokracii v celém meziválečném období, omezil se na léta 1920-1937. Toto ohraničení mělo význam, neboť se zabýval stranou v její běžné, každodenní podobě, tedy pominul stranu ještě sjednocenou s jejím radikálním křídlem před rokem 1920 a pominul i léta 1938 a 1939, protože tam se strana zásadním způsobem proměnila. Matoucí je též, že práce nepojednává o všech sociálně demokratických stranách, ale pouze o Československé sociálně demokratické straně dělnické. Leitmotivem práce je téma systémovosti a antisystémovosti sociální demokracie v rámci jejího fungování v československém politickém systému, zejména vzhledem k jejímu programu, který zůstal třídě marxistický. Kandidát nicméně podotkl, že záhy seznal, že pouze touto problematikou se zabývat nemůže, protože neexistují relevantní přehledové práce o straně jako takové. Historici se zatím zabývali pouze tématy atraktivnějšími – rozkoem v roce 1920, událostmi roku 1938, např. Menclová, Hoppe. Události mezi těmito body byly zpracovány výhradně výběrově, vždy se týkají spíše jen určitých aspektů, jako je působení sociální demokracie v rámci tzv. Pětky, nebo se zabývají některým z předáků sociální demokracie. Bylo proto nutné vytvořit určitou kostru, zpracovat témata této strany tak, jak jsou již zpracovány strany jiné, nejvíce agrární. Od toho se nakonec odvíjí i celková podoba práce. Práce tedy zahrnuje popis organizační struktury, čelní osobnosti, strukturu členské základny, a hlavně problematický vývoj strany. Kandidát poznamenal, že nejvíce si cení závěrečné kapitoly práce, která se zabývá konfrontací sociální demokracie s krizí ve 30. letech. Sociální demokracie dostala šanci promýšlet nové koncepty sociálně demokratických přístupů vzhledem k možným přeměnám systému k sociálnímu státu.

Oponent doc. Doubek vyzdvihl velmi důkladnou připravenost autora k tématu, s překvapením slyší, že práci nepředcházely žádné dílčí studie. Práce je kompaktní, ze svého pohledu oceňuje linii případového přístupu k sociální demokracii jako příkladu strany, na které se dá ukázat proměna ze strany antisystémové na systémovou. I z tohoto důvodu mu přijde škoda, že práce věnuje slabší pozornost prvním letům po roce 1918, analýza této doby by dle něj byla velmi cenná. Nakonec uzavřel vyslovením názoru, že práce je velmi kvalitní a využívá pestrou škálu zdrojů a doporučuje ji k obhájení.

Oponent Prof. Kvaček řekl, že sociální demokracie nemá zatím soustavnější monografii o sobě samé v období prvního československého státu, nepoužívá slovo „meziválečné“, protože to znamená pouze jakési provizorium, oddych mezi válkami. V jeho posudku jsou vyslovena přání, která by v případě naplnění rozšířila pohled na sociální demokracii, a to hlavně z pohledu jejího vnitřního života (rozbory tisku, strana v opozici). První léta jsou zajímavá – téma zní přeměna antisystémové na systémovou stranu. Strana v jisté antisystémovosti cítila, byl vnitřní boj o systémovost, ten se dostal do podoby, že na konci války se stala systémovou, československou, ale českoslovenství bylo postaveno pod otazník. Sociální demokracie byla bojištěm, kde se rozhodovalo o systému Československa. Levice byla silná, ale celoevropský vývoj ji netendoval k triumfu. Systémovost vedla k tomu, že sociální demokracie byla nakonec jedním ze strážců systémového ohně. Demokracii přitom přidává sociální rozměr. Jak ale takový sociální rozměr má konkrétně vypadat, o to byly spory. Práce si dala za úkol podívat se i na jednotlivé sjezdy. Více by ho také zajímala diskuse, která tyto sjezdy naplňovala, i když nemusela být kompetentní pro závěry sjezdů. Pro nálady a pseudonálady to ale není bezvýznamné. Práce se rozlomí, když se autor rozhodne představit léky na krizi 30. let, různé přístupy sociální demokracie k řešení. Prof. Kvaček poznamenal, že jeho by zajímalo i něco více přízemního, tedy to, jak myšlenky se promítly do konkrétní politiky – spisy uchvacují, ale mezi myšlenkou a realitou není rovnítko, naopak někdy až městský prospekt. Chápe nicméně, že mnohé ze spisů se dostalo do programových dokumentů za druhé republiky a hlavně do odbojového dokumentu „Za svobodu“. Práce je ukončena rokem 1937 – to je škoda, ale lze tomu rozumět a má to smysl. Rok 1938 je pro každou stranu specifický, prověřující. Prostor roku 1938 se prudce zúžil, vnější tlak, vnější politika zapůsobila na vnitřní pohyb v Československu velmi svazujícím způsobem. Je příznačné, že sociální demokraté nejsou ve Výboru na obranu republiky, ač jsou pro obranu republiky. To, že tam nejsou, je podstatné pro sociální demokracii a její charakteristiku. Vyjádřil též zájem (z hlediska budoucího čtenáře) o popsání vztahu s jinými stranami a vnitřního života strany. Portréty jsou v práci docela zdařilé, ač se jedná spíše o mikroportréty – pravdou je, že strana neměla velké mozky, ale zajímavé osobnosti ano. Hampl, Bechyně, Meissner, Winterové. Taktéž generální tajemník Národní strany práce Laušman, jeho hvězda zazáří, ale není řečeno, kde začal. Ale to je jen dokompletování obrazu sociální demokracie.

Předseda komise proděkan Šedivý připomněl, že oba posudky jsou doporučující, a dal prostor k vyjádření se k posudkům kandidátovi.

Kandidát Jiří Noha uvedl, že v žádném případě nechce posudky rozporovat, celkem mu mluvily z duše, byl si vědom jistých stránek, které nepostihl v šíři, kterou by si zasloužily, a to z důvodů, které nemá smysl vyjmenovávat. Vyjádřil by se pouze k posudku doc. Doubka, který mu vyčítá pozitivismus. Skutečně je pozitivista, tomuto přístupu dával přednost, ale na omluvu uvedl, že to vyplynulo ze situace, protože zjistil, že se nemůže pouze zabývat vytčenou problematikou, ale musí jít, z již uvedených důvodů, až do základu. A někde mu asi uklouzl prostor i tam, kde by se analytické pasáže hodily. Vyjádřil také poděkování za posudek prof. Kvačka, nelze tam s ničím nesouhlasit. Pouze si při pročítání promýšlel, proč se např. méně věnoval parlamentní práci sociální demokracie, a s hrůzou si uvědomil, že by se cítil být historikem první republiky, i on podléhá tendenci vidět parlament první republiky jako určitou hlasovací mašinu a má tedy tendenci parlamentní materiály podceňovat. Je to chyba, ale nebyl si toho při psaní vědom. Uzavřel s tím, že i on zřejmě žije v sevření určitých zvyklostí.

Diskuse:

Předseda komise proděkan Šedivý se v souvislosti s reakcí na posudek doc. Doubka zeptal, zda není škoda, že v úvodu chybí jakési zásadnější uvedení do tématu – literaturu autor zvažuje pouze v souvislosti s tím, k čemu mu bude. Otázal se kandidáta, jak rozumí stavu výzkumu politických stran? K čemu se hlásí? Nechybí v práci nějaký souhrn pro základní orientaci?

Kandidát Jiří Noha odpověděl, že taková kapitola asi v práci být měla, ačkoli ji považuje za spíše politologickou, nikoli historickou. Nepopřel tuto potřebu, ale sám se spíše zabýval problematikou hospodářské krize. Jak už uvedl, zaskočila ho nutnost dělat syntetický nástin – sociální demokracii nebyl zatím věnován dostatečný prostor. Dostalo ho to do nepěkné situace, chtěl se zabývat jemnějším rastrem, ne fungováním strany jako takové. K tomu byl okolnostmi donucen přistoupit, ale jeho výzkum po této stránce nešel do takové hloubky, mnoha věcmi si nebyl jistý. Ani současní historici či politologové příliš nepomohli. Zdůraznil by práce Martina Poláška, ty se věnují prvorepublikové politice, ale pouze po stránce politologické, historicky pro něj byly nepřínosné. Nakonec vyjádřil domnění, že obraz sociální demokracie nebyl jeho přístupem zásadně zkreslen.

Doc. Doubek potvrdil, že si nemyslí, že je obraz sociální demokracie zkreslen. Pouze je více zaměřen na vnitřní chod strany spíše než na její místo v politickém systému, na politologický aspekt, na přínos sociální demokracie systému.

Dr. Velek řekl, že je velmi těžké vytvořit obraz dělnického hnutí v období první republiky, je rád, že se k tomu lidé nyní vracejí. Nejdůležitější texty vznikly v 50. či 60. letech, ty jsou pochopitelně tendenční, ale často co do základního výzkumu solidní. Zopakoval, že je rád, že se k tomu nyní lidi vracejí. Ohledně pozitivismu se vyjádřil v tom smyslu, že tento lze překonávat interdisciplinárním přístupem či komparací. Je dobře, pokud se podaří skombinovat historický přístup s politologickým. Ono to někdy kulhá, protože politologické teorie vznikaly v jiných kontextech, například Němci nechápu, že mnohonárodnostní státy mají jinou strukturu. Ale proč to nezkoušet. Krom interdisciplinarity je možná i komparace, je škoda, že v práci není srovnání české sociální demokracie s německou, ostatně obě partaje vznikly ze stejné strany, vazby by tam tedy byly. K německé sociální demokracii navíc existuje prací hodně – například na konci 80. let (Nancy Wingfield, Johann Brügel). To se v práci mělo objevit a je škoda, že se to tam neobjevilo. Přinejmenším je to výzva pro další badatele. Historici by se měli zaměřit na první republiku a spojovat, ne ji mít rozdělenou. To je poznámka k pojetí práce a možná výzva, co dál.

Kandidát Jiří Noha souhlasil s tím, že to, co bylo řečeno, platí pro druhou polovinu 20. let, předtím němečtí sociální demokraté žalují na provládnost československé sociální demokracie u Internacionály. Potvrdil nicméně, že strany se postupně k spolupráci propracovávaly, od spolupráce v rámci odborů až ke spolupráci stranické. Tímto způsobem práci měl i v úmyslu rozšířit, ale z časových důvodů to nezvládl.

Doc. Novotný souhlasil, že práci je skutečně třeba rozšířit. Např. objektivní práce o církvi nikdy nevznikne na půdě církve. Omezení na vnitřní problémy strany, vyzařování navenek je sekundární. Uvedl srovnání s dříve obhajovanou prací o agrární straně, kde právě toto zjistili.

Dr. Velek se vyjádřil k pramennému východisku v tom smyslu, zda kandidát zkoušel podívat se do pramenů, které vznikaly na půdě správních politických institucí. Státní aparát věnoval stranám pozornost, předpokládal by, že policie nebo zemský úřad se pečlivě stranám věnovaly. Zvláště pokud se jednalo o strany opoziční, předpokládá, že se o nich shromažďovaly informace.

Kandidát Jiří Noha odpověděl, že se díval např. do dokumentů ministerstva vnitra či hlášení četníků, nicméně pouze výběrově. Poznamenal, že plnohodnotné zpracování těchto zdrojů by byl výzkum pro řadu badatelů, on sám je nemohl sledovat systematicky. Dokumenty státní správy nicméně poskytly jediný způsob, jak zjistit kontinuitu sociální demokracie, archiv ČSSD je v katastrofálním stavu vlivem války.

Doc. Novotný se zeptal, zda byl archiv ČSSD restituován do Lidového domu.

Kandidát Jiří Noha odpověděl, že ano.

Doc. Němeček konstatoval velký prostor pro rozšíření práce, rok 1920 je možná opravdu přelomový, ale ukončení práce v roce 1937 je čistě technický přelom, zde práci nelze organicky zakončit. Pro případnou publikaci bude nepochybně nutno práci v tomto smyslu dopracovat.

Kandidát Jiří Noha vyslovil nesouhlas, v roce 1937 se konal poslední mírový sjezd strany, pak nastává likvidace. V roce 1938 je opravdu velký zlom, strana reaguje nesamozřejmě, jinak. Souhlasí nicméně, že pro publikaci bude potřeba doplnit i tento rok, v rámci obrazu každodenního života strany jde nicméně o exces.

Předseda komise proděkan Šedivý poznamenal, že právě tyto zlomy k životu patří – komise mu dala za pravdu. Vyslovil dále názor, že kdyby měl kandidát pravdu, bylo by možné celou první republiku ukončit rokem 1937.

Kandidát Jiří Noha odpověděl, že to tak ale fakticky je, neboť roku 1938 se v historiografii velmi často dostává specifické pozornosti.

Prof. Kvaček potvrdil, že tomuto zlomu rozumí, také svou knihu ukončil v roce 1937. Dalším důvodem pro ukončení je i enormní obtížnost tématu a vyslovil pochopení tomu, že se kandidátovi do takové práce nechtělo. Připustil ale zároveň, že jde o technický zlom. Vyslovil dále názor, že pokud se tomuto tématu bude autor dále věnovat, bude vhodné přidat komparaci s německými sociálními demokraty – k spolupráci nebyla jednoduchá cesta. Byli to němečtí nacionalisté, sudetoněmecká otázka je pro ně základní. Poznamenal dále, že chybí ještě jeden aspekt – Slováci. Slováci mají být spoluobranou proti ňudákům, bránit republiku je kol u slovenské složky ještě výraznější. Bylo by tedy vhodné doplnit vliv sociální demokracie na Slovensku, místo Slováků uvnitř centralizované strany. Ale to je zbožné přání historiků. Nakonec zmínil další možnosti rozšiřování výzkumu daného tématu a ocenil přínos kandidátovy práce pro toto rozšiřování.

Vyhlášení výsledku tajného hlasování:

Komise navrhla udělit titul doktor (Ph. D.)

Zapsal: Mgr. Samuel Zajíček

Zapisovatel

Předseda komise